

Strengthening Social Sensitivity Towards Committing Sin in the Duty of Enjoining Good and Forbidding Evil

Yaser Takfallah

Assistant Professor of Jurisprudence and Fundamentals of Islamic Law, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

Fatemeh Nazari *

Master of Quran and Hadith Sciences, Usuluddin University, Tehran, Iran

Saber Talebi

Master of Criminal Law and Criminology, Faculty of Humanities, Islamic Azad University, Qom, Iran

Abstract

The main approach in religious teachings is to protect people from sin and slip, considering the ultimate goal of religion, which is closeness to God. The main problem of society and the individual and social damage that is observed in it is caused by not acting or not being aware of religious teachings. One of the components of the system of preventing sin in religious teachings is to strengthen the sensitivity of society against the slips of society's elements. Enjoining what is good and forbidding what is bad is a mechanism that is mentioned in the Qur'an and traditions as a duty and a basis for the revival of other duties, and it has sensitized the Islamic community against sin, and in this way, it is the responsibility of everyone to call to good deeds. And it gives prohibition of evils and sins to the members of society. This research studies the necessity of this duty from the perspective of leaders and followers, audience, community, priorities, requirements and obligations, and the role of the Islamic government in improving the social environment and pushing towards piety.

Keywords: Enjoining what is good, forbidding what is bad, sin, community

* Corresponding Author: shakibataleby@chmail.ir

How to Cite: Rasoul, R., Rasoul, R., Rasoul, R. (2021). Strengthening Social Sensitivity Towards Committing Sin in the Duty of Enjoining Good and Forbidding Evil, *Journal of Seraje Monir*, 12(42), 267-289.

تقویت حساسیت اجتماعی نسبت به ارتکاب گناه در فریضه امر به معروف و نهی از منکر

استادیار، فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران | یاسر تک فلاح

کارشناسی ارشد علوم و قرآن، دانشکده اصول الدین، تهران، ایران | * فاطمه نظری

کارشناس ارشد حقوق جزا و جرم شناسی، دانشگاه آزاد قم، تهران، ایران | صابر طالبی

چکیده

رویکرد اصلی در آموزه‌های دینی با توجه به هدف غایی دین که قرب الهی است، مصون داشتن انسان‌ها از گناه و لغزش می‌باشد. مسئله اصلی جامعه و آسیب‌های فردی و اجتماعی که در آن مشاهده می‌شود، ناشی از عمل نکردن و یا عدم آگاهی نسبت به آموزه‌های دینی است. یکی از اجزای نظام بازدارندگی از گناه در آموزه‌های دینی، تقویت حساسیت اجتماع در برابر لغزش‌های عناصر جامعه است. امر به معروف و نهی از منکر سازوکار پیش‌بینی شده است که در قرآن و روایات به عنوان یک فریضه و زمینه‌ساز احیای سایر فرایض از آن یاد شده است و جامعه اسلامی را در برابر گناه و معصیت حساس نموده و بدین ترتیب مسئولیتی همگانی برای دعوت به نیکی‌ها و نهی از بدی‌ها و گناهان به آحاد جامعه اعطا می‌کند. این پژوهش به ضرورت این فریضه از منظر آمران و ناهیان، مخاطبان، اجتماع، اولویت‌ها، الزامات و بایسته‌ها و نقش حکومت اسلامی در بهسازی محیط اجتماع و سوق دادن به سوی پرهیزکاری، مورد مطالعه قرار می‌دهد.

کلیدواژه‌ها: امر به معروف، نهی از منکر، گناه، اجتماع.

مقدمه

جامعه اسلامی، همچون کشتی در بستر توفان‌ها و ناملايمات روزگار در حال طی طریق است و ساکنان این کشتی، آحاد جامعه اسلامی هستند. در این بین آلوده شدن یکی از این عناصر جامعه اسلامی به گناه و معصیت، همانند سوراخ شدن این کشتی توسط یکی از ساکنان آن است که بدون شک، اگر به سرعت از آن ممانعت به عمل نیاید و آثار آن ترمیم نشود، کشتی با همه ساکنانش در دریای روزگار غرق خواهد شد.

علاوه بر راهبردهای پیشگیری از گناه شریعت مقدسه ما، آحاد جامعه اسلامی را نیز در برابر انحرافات و لغزش‌های یکدیگر مسئول اعلام نموده و با تقویت حساسیت اجتماعی در برابر گناه، مسئولیتی همگانی برای دعوت به نیکی‌ها و نهی از بدی‌ها و گناهان به آحاد جامعه اعطا شده است.

امام حسین (ع) امر به معروف و نهی از منکر را به نوعی جانمایه فرائض می‌خواند و در این خصوص می‌فرماید: «از پندی که خداوند به دوستان خود داده است عبرت بگیرید.» و فرمود: «وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيَطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ» (توبه / ۷۱).

خداوند به امر به معروف و نهی از منکر به عنوان یک فریضه از جانب خود آغاز کرد؛ زیرا می‌دانست که اگر این فریضه انجام گیرد و برپا شود، همه فرائض دیگر از آسان و سخت به کار بسته خواهد شد. چون امر به معروف و نهی از منکر دعوت به اسلام است با رد مظالم (بازگرداندن حقوق به ناحق گرفته مردم به آنان) و مخالف با ستمگر و تقسیم (عادلانه) بیت‌المال و غنایم و گرفتن به جای زکات و خرج کردن به جای آن‌ها. (حرانی، ۱۴۰۹ ق، ۲۳۷)

با نگاهی به سابقه موضوع مورد پژوهش، در منابع مختلف، روشن گردید که در بسیاری از کتب اخلاقی، ضمن احصای لغزش‌ها و گناهان، راهکارهایی برای پیشگیری از گناه توسط افراد ارائه گردیده است؛ از جمله این کتب می‌توان به المراقبات مرحوم میرزا

جواد آقا ملکی تبریزی، اخلاق ناصری، معراج السعاده و اخلاق شُبر اشاره کرد. در این موضوع تحقیقات متعددی صورت گرفته است که از آن جمله می‌توان به کتاب امر به معروف و نهی از منکر حجت‌الاسلام قرائتی و کتاب آثار سوء گناه از دیدگاه قرآن و روایات نوشته محمدعلی طاهری نژاد اشاره کرد. کتاب آثار فردی و اجتماعی گناه از دیدگاه قرآن و روایات نیز که توسط احمد مولوی نگارش گردیده است، اشاره کرد. روش پژوهش حاضر، تحلیلی-توصیفی از نوع کاربردی و با استفاده از قوانین و مقررات و منابع کتابخانه‌ای صورت پذیرفته و جنبه آموزشی نیز دارد.

۱- مفهوم‌شناسی

۱-۱- امر به معروف

واژه امر در معنای لغوی خود به معنای «کار» و «چیز» و «امر کردن» و «دستور دادن» است؛ مانند آیه «شاورْهُمْ بِالْأَمْرِ». (آل عمران / ۱۵۹) در امر به معروف، امر به معنای «أَمْرٌ و یَأْمُرُ» و وصف‌هایی مانند «أَمْرٌ و مَأْمُورٌ»؛ مد نظر است. همانند «قُلْ أَمْرٌ رَبِّی بِالْقِسْطِ» (اعراف / ۲۹). یا به صیغه امر باشد مانند «أَقِمِ الصَّلَاةَ وَ أَمُرْ بِالْمَعْرُوفِ...». (لقمان / ۱۷). امر به معنای کسی است که به فضیلت و خوبی فرمان می‌دهد، همان اعمال نیکی که موجب پایداری شریعت اسلامی و اقامه حدود می‌شود: «قَوَامُ الشَّرِيعَةِ الْأَمْرُ بِالْمَعْرُوفِ وَ النَّهْيُ عَنِ الْمُنْكَرِ وَ اِقَامَةُ الْحُدُودِ». (آمدی، ۱۴۲۹ ق.ص ۶۸۱) بنابراین منظور از امر یعنی طلب و خواستن چیزی، یا با زبان و گفتار و یا با عمل و رفتار در معنای دستور دادن.

باید توجه داشت که معروف فقط یک فعل آشکار نیست بلکه اشاره به یک فریضه دینی دارد. معروف از ماده «عرف» به معنای شناخته و نیک است و در اصل به هر کار پسندیده‌ای که عقلاً و شرعاً حسن و نیکی آن تعیین شده است و یا آن کاری که نیکی‌اش برای مردمان متدین مشخص شده و به آن پسندیده گفته می‌شود. (راغب اصفهانی، ۱۴۰۴، ص ۳۳۴). بنابراین دایره معروف گسترده است و همه آنچه را قرآن، روایات و عقل سلیم به آن دستور داده و آن را مطالبه کرده‌اند، در بردارد. چنانکه تمام مواردی که در این منابع حق، خیر، ممدوح، عمل صالح، طیب و نیکو معرفی شده‌اند مصداق معروف هستند.

فقها در تعریف معروف بیان داشته‌اند: «المعروف هو كل فعل حسن اختص بوصف زائد علی حسنه إذا عرف فاعله ذلك أو دل علیه و المنكر كل فعل قبيح عرف فاعله قبحه أو دل علیه...». (نجفی، ۱۳۷۴، ج ۲۱، ص ۳۵۶). در این تعریف، «فعل حسن» و «فعل قبیح»، جنس و «اِخْتَصَّ بِوَصْفٍ زَائِدٍ عَلَى حَسَنِهِ إِذَا عَرَفَ فَاعِلَهُ ذَلِكَ أَوْ دَلَّ عَلَيْهِ» فصل تعریف هستند. منظور از «حسن» جواز بالمعنی الاعم در برابر حرام است. معروف در این معنا شامل واجب، مستحب، مکروه و مباح می‌شود. به نظر فقها این تعریف شامل واجب و مستحب می‌شود زیرا تنها کننده واجب و مستحب است که مستحق مدح است؛ در مقابل فعل حرام است که کننده آن سزاوار سرزنش است. این تعریف منحصر در حرام است اما به تعبیری می‌تواند شامل مکروه هم باشد.

مرحوم شهید ثانی در تعریف اصطلاح امر به معروف بیان می‌دارند: «الأمْرُ بِالْمَعْرُوفِ، هُوَ الْحَمْلُ عَلَى الطَّاعَةِ قَوْلًا أَوْ فِعْلًا». (عاملی، ۱۴۱۲، ج ۲، ص ۳۲۲) امر به معروف وادار کردن دیگران به اطاعت از او امر خداوند است چه با زبان چه با عمل. معروف به عملی گفته می‌شود که از راه عقل یا شرع نیکویی‌اش شناخته شده باشد. (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ ق، ص ۳۲۴)

۱-۲- نهی از منکر

واژه نهی از منظر لغت‌شناسی به معنای «منع» است و منکر به معنای «ناشناخته» است و نهی از منکر یعنی بازداشتن از عملی که زشت و خلاف رضای خداوند باشد. (معین، ۱۳۹۱، ج ۳، ص ۳۷۷) اجماع فقها این است که حکم نهی از منکر، فی الجمله وجوب است و بنابراین رویکرد، مکروه در زیرمجموعه منکر قرار نمی‌گیرد، زیرا نهی از مکروه، مستحب است. به تعبیر فقها نهی از منکر نهی از حرام شرعی است. (طوسی، ۱۳۷۵، ص ۱۴۸) و النهی عن المنکر، هو المنع من فعل المعاصی قولاً أو فعلاً» (عاملی، ۱۴۱۲، جلد ۲، ص ۴۰۹) نهی از منکر، مانع شدن از انجام گناهان است، آن هم به زبان باشد یا به عمل. نهی از منکر بازداشتن از چیزهایی است که نفس و شهوت به آن تمایل دارند. می‌توان گفت

نهی از منکر، یعنی بازداشتن و منع کردن از آنچه نزد عقل و شرع، بد و ناپسند شمرده شده است.

۱-۳-۱- گناه

مفهوم گناه، در قرآن و روایات به کرات مورد توجه بوده و شریعت مقدسه به نحوی از این مفهوم یاد کرده است که انسان با تجسم آثار و قبح آن از حریم گناهان بهراسد. نخستین گام در جهت بازداشتن مؤمنان از ارتکاب گناه این است که شارع مقدس از واژگانی برای تبیین این مفهوم بهره گرفته است که خود این واژگان از بار معنایی بازدارنده برخوردار باشند. این نکته با توجه به غنای حاکم بر ادبیات عرب و ظرفیت واژگانی عرب، بسیار حائز اهمیت و تأثیرگذار می‌باشد. حال به واژگان‌هایی که در لسان قرآن و روایات در خصوص مفهوم گناه به کار گرفته شده‌اند، اشاره می‌شود.

۱-۳-۱- اثم

واژه «اثم» با مشتقات خود در حدود ۳۰ مرتبه در آیات و سوره‌های مختلف قرآن کریم به کار رفته است. در تعریف لغوی «اثم» گفته شده است: «الاثم: الذنب الذی يستحق العقوبة» (هوارى، ج ۱، ص ۶) اثم را به عمل غیر مجاز و گاهی نیز به جزای عمل نهی شده، ترجمه نموده‌اند. (راغب الاصفهانی، ۱۴۱۲ ق، ج ۱، ص ۹۰-۹۲) در تفسیر آیه ۶۸ سوره فرقان آثم به معنی جزاء الاثم و منظور مجازات گناه است. (زمخشری، ج ۳، ص ۲۹۴) لذا در تبیین معنای لغوی اثم به نظر می‌رسد قرآن کریم بیشتر اشاره به آثار گناه که همانا مواجهه با عقوبت آن است، نموده باشد. در معنای اصطلاحی نیز اثم برای اعمالی به کار می‌رود که انسان را از خیر و ثواب دور می‌کند. (مکارم شیرازی، ۱۳۷۲، ج ۲۲، ص ۵۳۶)

۱-۳-۲- ذنب

همان‌طور که لغویون آورده‌اند، ذنب به معنی دنباله چیزی می‌باشد و در اصل به معنی گرفتن دنباله چیزی است. «الذنب فی الاصل: الآخذ بذنب الشیء.» به همین دلیل ذنب را

تقویت حساسیت اجتماعی نسبت به ارتکاب گناه در فریضه...؛ تک‌فلاح و همکاران | ۲۷۳

تبعه و پیرو نامیده‌اند، به‌خاطر آنچه از عاقبت و پایان آن به‌دست می‌آید و مجازاتی را که به دنبال دارد. (راغب الاصفهانی، ۱۴۱۲ ق، ج ۱، ص ۳۳۱) لذا ذنب به ارتکاب و انجام عملی غیرمشروع و غیرقانونی گفته می‌شود که آثار سوئی به دنبال دارد. این واژه با قید تأخیر و یا اتصال همراه بوده و منظور این است که گناه (ذنب) ممکن است آثار و کیفر آن بلافاصله بعد از انجام گناه و یا این که بعد از مدتی گناهکار را فرا گیرد. (مصطفوی، ۱۴۱۶ ق، ج ۳، ص ۳۳۲) به هر حال از معنای لغوی و اصطلاحی هر دو واژه، همراهی ارتکاب گناه با مجازات و عقوبت فهمیده می‌شود که یا بلافاصله گریبان گناهکار را خواهد گرفت و یا این که گناهکار در نشئه کوتاه لذت از گناه به سر خواهد برد و مجازات آن مثل راهزنی که در کمینگاه به انتظار طعمه‌های خود نشسته باشد، بر او هجوم خواهد برد.

۲- اثربخشی امر به معروف و نهی از منکر از منظر فردی و اجتماعی

در تبیین ضرورت حساسیت اجتماعی نسبت به ارتکاب گناه و لغزش می‌توان به آیات و روایات متعددی که از معصومین: نقل شده است، اشاره کرد.

وجوب امر به معروف و نهی از منکر در اسلام، مانند وجوب نماز و روزه و زکات از ضروریات دین است کسی که از روی توجه به لوازم آن وجوب آن را انکار کند، جزء کفار محسوب می‌گردد. «وَلَتَكُنَّ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ.» (آل عمران / ۱۰۴) لازم است در میان شما مسلمانان، جماعتی به دعوت مردم به کارهای نیک و امر کردن مردم به معروف و نهی آنان از منکر قیام کنند و تنها راه فلاح و سعادت این است. «كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ» (آل عمران / ۱۱۰) شما مسلمانان به جهت اینکه به وظیفه امر به معروف و نهی از منکر قیام می‌کنید و ایمان به خداوند دارید، بهترین امت‌های جهان می‌باشید.

خداوند، مؤمنین را به اینکه با انجام امر و نهی، گام در راه خیر برمی‌دارند و جزو صالحان و رستگاران قرار می‌گیرند، وصف کرده می‌فرماید: «يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيَسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَأُولَئِكَ مِنَ الصَّالِحِينَ» (آل

عمران/ ۱۱۴) کسانی که ایمان به خدا آورده و امر به معروف و نهی از منکر می‌کنند و در کارهای خیر سبقت می‌گیرند، از صالحین و نیکوکاران می‌باشند. خیرات به مطلق اعمال نیک و صالح گفته می‌شود. در سنت هم برای این تکلیف ارزش و جایگاه والایی در نظر گرفته شده است. به گونه‌ای که عدم اجرای تکلیف مساوی با بی‌دینی دانسته شده است. در حدیثی آمده است که پیامبر ۹ فرمود: پروردگار بزرگ مؤمن ناتوانی را که دینی ندارد، دوست نمی‌دارند. هنگامی که از او می‌پرسند این چگونه مؤمن است پاسخ می‌دهد: کسی که نهی از منکر نمی‌کند. (نجفی، ۱۳۷۴، ج ۲۱، ص ۳۵۳)

۲-۱- اثربخشی امر به معروف و نهی از منکر بر امر به معروف و ناهی منکر

مسئله امر به معروف و نهی از منکر وقتی از منظر تأثیرات آن بر آمران و ناهیان مورد بررسی قرار می‌گیرد، به ظرافت و دقت نظر شارع مقدس، در وضع و طراحی چنین سازوکاری که حساسیت آحاد جامعه را نسبت به گناه و لغزش در خود دارد، به خوبی جلوه‌گر می‌شود. مسئله امر به معروف و نهی از منکر به این معناست که افراد از ارتکاب گناه توسط سایرین غمگین و ناراحت شده و به آن عکس‌العمل نشان دهند. امام زین‌العابدین(ع) می‌فرماید: ایاک و الالبتهاج بالذنب فانّ الالبتهاج به اعظم من رکوبه (بحارالانوار، ۱۰/۱۵۹/۷۸). از شاد شدن به گناه پرهیز که شاد شدن به گناه از ارتکاب آن بدتر است. بدین ترتیب، چنانچه افراد نسبت به ارتکاب گناه در جامعه از سوی دیگران عکس‌العملی نشان ندهند، این احتمال بسیار وجود دارد که به مرور از انجام این اعمال راضی و خشنود شوند و خود نیز در مسیر ارتکاب آن قرار گیرند. لذا فریضه امر به معروف و نهی از منکر نه تنها سکوت را در برابر انجام گناه جایز نمی‌داند بلکه فرد را ملزم به بروز عکس‌العمل می‌نماید.

حضرت علی(ع) می‌فرماید: و أمر بالمعروف تکن اهله. (نهج البلاغه، نامه ۳۱)

امر به معروف کن تا اهل معروف باشی.

۲-۲- اثربخشی امر به معروف و نهی از منکر بر مخاطب

مخاطب امر به معروف و نهی از منکر، فرد مؤمنی است که به دلایل مختلف مرتکب گناه گردیده است و از قبح عمل خویش آگاه نیست یا به رغم آگاهی از حرمت و قبح عمل، نسبت به ارتکاب آن اقدام نموده است. ولیکن باب توبه و بازگشت به روی همگان باز است و بندگان خدا می‌توانند با پشیمانی حقیقی از گناه خود، عزم به ترک آن و جبران اثرات آن نسبت به بازگشت به فطرت الهی و پاک خویش همت گمارند. لیکن آنچه می‌تواند تحقق توبه و بازگشت به سوی خوبی‌ها را برای فرد گناهکار تسهیل نماید، تلنگری است که ناصحی امین از بین برادران مؤمن بر او وارد آورد و او را از غفلت خویش بیدار کند. لذا گناه هر میزان هم که کوچک و جزئی باشد می‌تواند منجر به گناهان بزرگ‌تر و اصرار بر گناه گردد که امر به معروف و نهی از منکر فرد را از آن بازمی‌دارد. همان‌گونه که خالق بی‌همتا در قرآن کریم می‌فرماید: «اگر یک انسان گمراه و به خطا رفته را (به سبب نصیحت و راهنمایی) هدایت و اصلاح نمایید، گویا به همه مردم حیات (روحی و معنوی) بخشیده‌اید و آن‌ها را زنده نموده‌اید.» (مائده / ۳۲)

۲-۳- اثربخشی امر به معروف و نهی از منکر بر فضای عمومی اجتماعی

علاوه بر ضرورت‌های فردی فوق که بر اهمیت و وجوب امر به معروف و نهی از منکر اشعار دارد، از منظر اجتماعی نیز امر به معروف و نهی از منکر ضروری است.

امام محمد باقر (ع) در خصوص ضرورت امر به معروف و نهی از منکر از منظر اجتماعی می‌فرماید: انّ الامر بالمعروف و النهی عن المنکر سبیل الانبیاء و منهاج الصالحاء، فریضه عظیمه بها تقام الفرائض و تأمن المذاهب و تحمل المکاسب و ترد المظالم و تعمر الارض و ینتصف من الاعداء و یتقیم الامر (کلینی، ۱۴۰۱ ق، ج ۵، ص ۵۶) امر به معروف و نهی از منکر راه پیامبران است و شیوه نیکوکاران، فریضه بزرگی است که دیگر فرائض به واسطه آن برپا می‌شود و راه و روش‌ها امن می‌گردد و درآمدها حلال می‌شود و حقوق و اموال به زور گرفته شده به صاحبانش برمی‌گردد و زمین آبادان می‌شود و از دشمنان انتقام گرفته می‌شود و کارها سامان می‌پذیرد.

نکته ظریف دیگری که در بُعد اجتماعی، ضرورت امر به معروف و نهی از منکر را تبیین می‌نماید، بلاهایی است که به سبب ترک فریضه امر به معروف و نهی از منکر بر همه جامعه نازل می‌گردد. روایات نیز به تبیین این بلاها پرداخته و برخی از آنها را بدین شرح عنوان می‌نماید:

الف: مسلط شدن بدان بر خوبان از جمله بلاهایی است که در جامعه‌ای که امر به معروف و نهی از منکر را ترک نمایند، بروز خواهد یافت.

رسول اکرم ۹ در این خصوص می‌فرماید: اذا لم يأمروا بالمعروف و لم ينهوا عن منکر و لم يتبعوا الاخير من اهل بيتی، سلط الله عليهم شرارهم، فیدعوا عند ذلك خيارهم فلا يستجاب لهم (طوسی، ۱۴۱۴ ق، ص ۴۹۳/۳۸۵). هرگاه مردم، امر به معروف و نهی از منکر نکنند و از نیکان خاندان من پیروی ننمایند، خداوند بدان ایشان را بر آنها مسلط گرداند و در این هنگام نیکانشان دعا کنند و دعایشان مستجاب نشود.

ب: جاری شدن کیفرها بر همه جامعه نیز از ثمرات ترک امر به معروف و نهی از منکر می‌باشد.

پیامبر اکرم (ص) در این خصوص نیز می‌فرماید: لتأمرنّ بالمعروف و لتنهنّ عن المنکر أو لیعمنکم عذاب الله (حر العالمی، ۱۴۰۹، ج ۱۱، ص ۴۰۷) یا امر به معروف و نهی از منکر می‌کنید یا عذاب خدا همه شما را فرا می‌گیرد.

به نظر می‌رسد اصلی‌ترین فلسفه وجود و ضرورت امر به معروف و نهی از منکر در همین نکته باشد که در صورت ترک امر به معروف و ترویج بی‌تفاوتی نسبت به بروز گناهان و لغزش‌ها در جامعه، آلودگی گناه در دامن فرد گناهکار باقی نمی‌ماند و دامن دیگران را نیز آلوده خواهد کرد.

امام علی (ع) نیز در این خصوص فرمایش ظریفی دارد: ایها الناس ان الله عزوجل لا یعدّب العامّة بذنب الخاصّة بالمنکر سراً من غیران تعلم العامّة فاذا عملت الخاصّة بالمنکر چهاراً فلم یغیر ذلك العامّة استوب الفریقان العقوبه من الله عزوجل (مجلسی، ج ۱۰۰، ص ۷۸) ای مردم همانا خداوند متعال عموم مردم را به گناه عده‌ای خاص عذاب نمی‌کند، اگر

تقویت حساسیت اجتماعی نسبت به ارتکاب گناه در فریضه...؛ تک‌فلاح و همکاران | ۲۷۷

آن عده در نهان زشتکاری کنند و عموم از آن آگاه نباشند؛ اما اگر عده‌ای خاص آشکارا گناه کنند و عموم مردم اعتراض نمایند، در این صورت هر دو دسته سزاوار کیفر خداوند متعال هستند.

۳- اولویت‌های امر به معروف و نهی از منکر

در خصوص امر به معروف و نهی از منکر، مسئله اولویت‌ها از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و از این وجوه بررسی می‌شود که چه کسانی برای ادای این فریضه اولویت دارند، چه کسانی در اولویت هستند که امر به معروف و نهی از منکر شوند و چه موضوعاتی در اولویت برای این فریضه الهی هستند. هر یک از این موارد به تفکیک و به اختصار تبیین می‌گردد.

۳-۱- اولویت‌های آمران به معروف و ناهیان از منکر

نکته اول اولویت در آمران به معروف و ناهیان از منکر است که چه کسانی برای احیای این فریضه الهی در اولویت قرار دارند و چه تکلیف دیگری بر دوش آنهاست؟ در پاسخ به این سؤال باید گفت اگر مراد ما از معروف احیای تمام خوبی‌هاست، باید تمام مردم قیام کنند، اما اگر مراد احیای نماز، روزه، حج و... است اقدام گروهی کافی است. همچنین اگر مراد از منکر برچیده شدن تمام مفسدات از تمام جامعه است، باید تمام مردم به پا خیزند و اگر منظور مقابله با مفسداتی خاص باشد، ایفای نقش گروهی خاص کفایت می‌کند. (قرائتی، ۱۳۷۸، ص ۲۹) باین‌وجود اگر سخن از اولویت‌ها باشد به نظر می‌رسد قرآن کریم نیز اشاره می‌کند که برای رستگاری جامعه ضروری است که گروهی از مردم اقامه این فریضه را در دستور کار خود قرار دهند. قرآن کریم می‌فرماید: **وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ** (آل عمران / ۱۰۴) باید از میان شما گروهی باشند که به خیر دعوت کنند و به خوبی فرمان دهند و از بدی بازدارند. اینان رستگاران‌اند.

لذا شایسته‌ترین افراد برای امر به معروف و نهی از منکر، در جامعه اسلامی علما و دانشمندان باشند. قرآن کریم اشاره به نقش اینان در امر به معروف و نهی از منکر می‌نماید و

می‌فرماید: *لَوْ لَّا يَنْهَاهُمُ الرَّبَّانِيُّونَ وَالْأَحْبَارُ عَنْ قَوْلِهِمُ الْإِثْمَ وَأَكْلِهِمُ السُّحْتَ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَصْنَعُونَ* (مائده ۶۳) از چه روی خداپرستان و دانشمندان، آنان را از گفتار بد و حرامخوارگی باز نمی‌دارند؟ چه بد می‌کردند!

امام علی (ع) نیز در خصوص نقش ویژه علما و دانشمندان در این فریضه الهی می‌فرماید: *أَمَّا هَلَكُ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ بِحَيْثُ مَا عَمَلُوا مِنَ الْمَعَاصِي وَ لَمْ يَنْهَهُمُ الرَّبَّانِيُّونَ وَ الْآحْبَارُ عَنْ ذَلِكَ؛ فَانْتَهَمَ لَمَّا تَمَادَوْا فِي الْمَعَاصِي نَزَلَتْ بِهِمُ الْعُقُوبَاتُ* (کوفی الأهوازی، ۲۸۸/۱۰۵) پیشینیان شما از آن رو هلاک گشتند که گناه می‌کردند و علما و دانشمندانشان آن‌ها را منع نمی‌کردند. پس وقتی در گناهان فرو رفتند، کیفرها بر آنان فرود آمد.

علما و دانشمندان و مؤمنان از این جهت در اولویت قرار دارند که از یک سو در تشخیص معروف و منکر می‌توانند دقیق‌تر و حساب‌شده‌تر عمل کنند و از سوی دیگر نسبت به شیوه‌های مؤثر در امر به معروف و نهی از منکر مسلط‌تر هستند و بردباری بیشتری در تحمل سختی‌ها و مرارت‌های این فریضه خواهند داشت.

۳-۲- اولویت‌های مخاطبان امر به معروف و نهی از منکر

نکته دوم این است که در خصوص چه کسانی باید امر به معروف و نهی از منکر نمود و به تعبیر دیگر، چه کسانی در اولویت هستند که مخاطب امر به معروف و نهی از منکر قرار گیرند؟ بدون شک کسانی که بیشتر در معرض لغزش‌ها و خطایا هستند، از اولویت در امر به معروف و نهی از منکر برخوردارند؛ لیکن قرآن کریم در روایات دو اولویت دیگر را برای امر به معروف و نهی از منکر مشخص کرده‌اند.

اولویت اول در امر به معروف و نهی از منکر خانواده است. قرآن کریم در این خصوص می‌فرماید: *«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلَائِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ»* (تحریم / ۶) ای کسانی که ایمان آورده‌اید! خود و خانواده خود را از آتشی که آتش گیره‌اش مردم و سنگ‌ها هستند، نگه دارید. فرشتگانی خشن و سختگیر بر آن آتش گماشته شده‌اند که خدا را در آن چه به آنان دستور دهد نافرمانی نمی‌کنند و همان‌کنند که دستور دارند.

لذا برای هر فردی، اولویت دارد که خانواده خود را امر به معروف و نهی از منکر نمایند. با دقت در اولویت‌گذاری شریعت مقدسه در خصوص امر به معروف و نهی از منکر، ظرافت و جامعیت نظام پیشگیری دینی از گناه و معصیت به خوبی روشن می‌گردد؛ چه این که چنین اولویتی نقش خانواده را در خصوص صیانت از اعضای خود در برابر آسیب‌ها و لغزش‌ها روشن می‌سازد.

اولویت دوم که از لسان روایات برگرفته می‌شود، زمامدارانی هستند که ظلم و ستم پیشه کنند و مردم در تنگنای ظلم و بیداد آنان قرار داشته باشند.

امام محمد باقر (ع) در این خصوص می‌فرماید: «من مشی الی سلطان جائر فامرہ بتقوی اللہ و وعظہ و خوفہ کان له اجر الثقلین من الجنّ و النّس و مثل اعمالہم». (حلی، ۱۴۰۸، ج ۱، ص ۷۸) هر که نزد پیشوایی ستمگر برود و او را به تقوای خدا فرمان دهد و موعظه‌اش کند و (از عذاب و خشم خدا) بترساندش، برایش همانند اجر جن و انس و همانند اعمال آن‌ها باشد.

به نظر می‌رسد دلیل تعیین چنین اولویت، تأثیر اعمال زمامداران بر سرنوشت عمومی جامعه باشد که در صورت عملکرد نامطلوب و ستمگرانه آن‌ها، همه آحاد جامعه آسیب می‌بینند، لذا در اولویت امر به معروف و نهی از منکر قرار دارند.

۳-۳- اولویت‌های موضوعی امر به معروف و نهی از منکر

نکته سوم در خصوص این موضوع است که در چه مواردی امر به معروف و نهی از منکر اولویت دارد. در این مسئله نیز آنچه از مفهوم روایات منقوله از معصومین: برمی‌آید این است که اولویت در خصوص گناهیانی است که به صورت آشکارا و در ملأ عام انجام شده باشند. امام صادق (ع) به نقل از پدر بزرگوارش فرمود: «رسول خدا (ص) فرمود اگر آدمی گناه را پنهانی انجام دهد، جز به گنهکار زیان نمی‌زند ولی اگر آشکارا انجامش دهد و کسی به او اعتراض نکند، زیانش به همگان می‌رسد.» (مجلسی، ۱۴۱۲، ق، ج ۷۸، ص ۳۷) به راستی در صورت احیای فریضه امر به معروف و نهی از منکر و توجه به اولویت فوق، محیط عمومی جامعه اسلامی از گناه و فحشایی که به صورت علنی انجام شد و عاری و

پاک است و در عین این که افراد نسبت به رفتارهای آسیب‌زای سایرین حساسیت دارند و عکس‌العمل نشان می‌دهند، از تجسس در اعمال و رفتار پنهانی دیگران می‌پرهیزند و حریم‌ها را حفظ می‌نمایند.

۴- ویژگی‌های آمران به معروف و ناهیان از منکر

ناگفته پیداست که حساب امر به معروف و نهی از منکر از حساب نماز و روزه و حج جداست؛ زیرا آن‌ها ضروری به منافع دیگران نمی‌زنند و لذا کسی با آن‌ها مخالفتی ندارد؛ اما نهی از منکر مخالفت با انحرافات و هوس‌های مردم است و قهراً گروهی با آن مقاومت می‌کنند. بگذریم که شناخت معروف و منکر کار هر کس نیست؛ اما امر به معروف و نهی از منکر زمانی مؤثر است که آمران به معروف و ناهیان از منکر، از خلق و خوی عالی، اطلاعات کافی و آموزش‌های لازم برخوردار باشند. (قرائتی، ۱۳۷۸، ص ۲۶) اصلی‌ترین ویژگی‌هایی که آمران به معروف و ناهیان از منکر بایستی از آن برخوردار باشند تا عمل آن‌ها مقرون به تأثیرگذاری شود بدین شرح می‌باشد:

۴-۱- بصیرت و آگاهی

که نخستین لازمه این افراد است؛ چراکه باید از یک سو معروف و منکر را به خوبی بشناسند و از سوی دیگر نیز به شیوه‌های امر به معروف و نهی از منکر به خوبی مسلط باشند. قرآن کریم نیز اشاره به این ویژگی دارد که می‌فرماید: قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ (یوسف / ۱۰۸) بگو: طریقه من و پیروانم همین است که خلق را به خدا با بینایی و بصیرت دعوت کنیم و خدا را از شرک و شریک منزّه دانم و هرگز به خدای یکتا شرک نیاورم.

۴-۲- سعه صدر و روحیه قوی و بردباری

کسی که امر به معروف و نهی از منکر می‌کند در برابر تمایلات مردم ایستاده است و قهراً از ناحیه برخی از مردم مورد نامهربانی قرار خواهد گرفت. او اگر سعه صدر نداشته باشد با

تقویت حساسیت اجتماعی نسبت به ارتکاب گناه در فریضه...؛ تکفلاح و همکاران | ۲۸۱

یکی دو برخورد تند از طرف مردم از انجام وظیفه دست برخواهد داشت. (قرائتی، ۱۳۷۸، ص ۱۴۶)

قرآن کریم در خصوص بندگانی که سعه صدر دارند و مورد خطاب جاهلان قرار می‌گیرند، می‌فرماید: وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا (فرقان / ۶۳)... آنان کسانی هستند که وقتی جاهلان آن‌ها را مورد خطاب قرار می‌دهند، با سلام و مسالمت برخورد می‌کنند.

۴-۳- حسن خلق و نرم‌خویی

امربه‌معروف اگر از حسن خلق و نرم‌خویی برخوردار باشد، امر و نهی او مثل داروی طبیعی دلسوز و مهربان، گرچه تلخ است اما بیمار با طیب خاطر و به قصد شفا و بهبودی آن را تناول می‌کند. حسن خلق و نرم‌خویی ویژگی ممتازی است که اگر پیامبر خدا از آن در حد کمال برخوردار نبود، در تبلیغ شریعت مقدسه توفیق نمی‌یافت.

۵- نقش حکومت اسلامی در پیشگیری از گناه

بی‌تردید نقشی که حکومت می‌تواند در هدایت محیط عمومی اجتماع به سمت خیر و صلاح و پاکی و درستکاری بردارد به مراتب مهم‌تر و تأثیرگذارتر از سایر عناصر مؤثر در این موضوع است؛ چه این که حکومت، چشم‌انداز جامعه را مطابق با مبانی نظری و اندیشه‌خویش ترسیم نموده و ظرفیت‌های موجود در اجتماع را برای تحقق این چشم‌انداز بسیج می‌نماید. به ویژه از حکومت دینی انتظار می‌رود با عنایت به خاستگاه خویش که اندیشه‌توحیدی است، مسیر جامعه را به سوی جامعه آرمانی ترسیم شده در نگاه دینی هموار سازد و در این مسیر از هیچ تلاشی فروگذار ننماید.

پرداختن به وظایف حکومت اسلامی در جهت عاری‌سازی جامعه از گناه، با توجه به ابعاد گسترده‌شئونات حکومتی، مجالی موسّع می‌طلبد لیکن به جهت تکمیل نظام فکری به اختصار در دو محور اشاره‌ای به این مقوله خواهد گردید.

۵-۱- نقش الگویی حاکمان و دولتمردان در پرهیزکاری و دوری از گناه

حاکمان و دولتمردان در این بین نقشی بسیار تأثیرگذار دارند و مشی فردی آنان حتی بیش از سایر الگوها و اسوه‌ها می‌تواند افراد جامعه را در مسیر خیر و صلاح یا بدی و ناراستی هدایت نماید.

امیرمؤمنان علی (ع) در این خصوص می‌فرماید: *الا و انّ لكلّ مأموم اماماً یقتدی به و یستضیء بنور علمه (نهج البلاغه، نامه ۴۵)* بدانید که هر پیروی را پیشوایی است که به او اقتدا می‌کند و از نور دانش او پرتو می‌گیرد؛ بنابراین آنچه درباره حاکمان و دولتمردان شرط لازم به شمار می‌آید این است که به تزکیه نفس خویش پردازند و با اخلاق و رفتار نیکو حجت را بر امت خویش تمام کنند.

امام علی (ع) این اولویت را در موارد متعددی در خصوص زمامداران مورد توجه قرار داده است و از آن جمله می‌فرماید: *حقّ علی المَلک ان یشوس نفسه قبل جُنده.* (آمدی، ۱۳۶۰. ص ۴۹۴۰) بر پادشاه است که پیش از سپاهیان‌ش به سیاست و تربیت خودش پردازد.

و در جایی دیگر آن حضرت سیره و مشی زندگی حاکمان را در مشی عامه مردم بسیار تأثیرگذار دانسته می‌فرماید: *علی ائمه الحق ان یتأسوا باضعف رعیتهم حالاً فی الاکل و اللباس و دا یتمیزون علیهم بشیء لا یقدرون علیه، لیزاهم الفقیر فیرضی من الله تعالی بها هو فیه و یراهم الغنی فیزداد شکراً و تواضعاً (پاینده، ۱۳۸۶. ج ۲، ص ۴۹).* پیشوایان حق باید در خوراک و پوشاک به تهیدست‌ترین فرد رعیت خود تأسی جویند و با چیزی که آن‌ها قدرت تهیه‌اش را ندارند خود را متمایز نسازند؛ تا چون تهیدست آنان را ببینند، نسبت به وضعیت خود از خدا خشنود باشد و چون توانگر آنان را ببیند بر فروتنی و شکرگزاری‌اش بیفزاید.

در بیان گهربار فوق از مولای متقیان، آشکار می‌شود که چگونه مردم از حاکمان تأثیر می‌پذیرند و مشی آنان چه تأثیری در روند رشد و تعالی اجتماع خواهد گذاشت و

تقویت حساسیت اجتماعی نسبت به ارتکاب گناه در فریضه...؛ تکفلاح و همکاران | ۲۸۳

اینجاست که بسیاری از روایات بر انتخاب زمامداران و کارگزاران صالح، آزموده شده و با تقوا حکایت دارد.

۵-۲- اجرای قوانین و حدود الهی توسط حکومت و نقش آن در پشگیری از گناه

در خصوص نقش و جایگاه قوانین و حدود الهی در بازدارندگی از گناه و معصیت، باید اشاره کرد که موازین و حدود تعیین شده از سوی خالق بی‌همتا با عنایت به اقتضائات جامعه بشری وضع گردیده و اجرای کامل و بدون نقص آن می‌تواند نویدگر جامعه‌ای عاری از هرگونه گناه و پلیدی باشد.

برای واکاوی نقش حکومت اسلامی در این خصوص، ضروری است نقش حکومت را در ایجاد سازوکارهای مختلف زندگی دینی بررسی نماییم؛ از جمله این که وظایف اصلی حکومت اسلامی را زمینه‌سازی برای تعلیم و تربیت مناسب، تشکیل خانواده و تحکیم بنیان آن، امکان اشتغال به کار مناسب و اجرای مجازات‌ها و برقراری نظم و امنیت تشکیل می‌دهد.

پرداختن به چنین گستره موسعی از موضوعات در مجال این مقاله نمی‌گنجد، لیکن آنچه می‌توان به اختصار مورد اشاره قرار داد وظیفه و تکلیفی است که شارع مقدس در لسان قرآن کریم و در بیان معصومین: برای حاکمان و زمامداران تعیین نموده است.

چکیده و عصاره تکلیفی که برای حکومت دینی مشخص شده است، عمل به آن چیزی است که خداوند مقرر نموده است. خداوند متعال این مهم را برای حاکمان مقرر داشته و در سوره مبارکه مائده کسانی را که از این تکلیف الهی سر باز زنند مورد عتاب قرار می‌دهد و فاسق می‌خواند: «وَلِيَحْكُمَ أَهْلُ الْأَنْبِيَاءِ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فِيهِ وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ» (مائده / ۴۷) ... و هر که مطابق آیات الهی حکم نکند آن‌ها قطعاً از اطاعت خدا بیرون رفته‌اند. معصومین: نیز در سیره و همچنین در توصیه‌های خود به زمامداران بارها عمل به احکام و قوانین الهی را مورد تأکید قرار داده‌اند.

امام صادق (ع) می‌فرماید: ثلاثة تجب على السلطان للخاصة و العامة: مكافأة المحسن بالاحسان ليزدادوا رغبة فيه و تغمد ذنوب المسيء ليتوب و يرجع عن غيه (عتبه) و تالفهم

جمعاً بالاحسان و الانصاف (حرّانی، ۱۴۰۴ ق. ص ۳۱۹) سه چیز است که بر زمامدار واجب است درباره‌ی خواص و عوام رعایت کند: پاداش نیکوکار را به نیکی دادن تا رغبت مردم به کارهای نیک افزون شود، پوشاندن گناهان بدکار تا توبه کند و از گمراهی و انحراف خود برگردد و ایجاد الفت میان همه‌ی آنها از طریق احسان و رعایت انصاف و داد.

می‌توان گفت حکومت اسلامی مهم‌ترین و تأثیرگذارترین امر به معروف و ناهی از منکر است که سیاست‌گذاری‌ها و تعیین سازوکارها و رویه‌ها از سوی عاملان او (حکومت)، به نوعی امر به معروف و نهی از منکر محسوب می‌شود که به جهت فراگیری و گستردگی در سراسر مملکت اسلامی، تأثیرگذارتر و پرنفوذتر از موارد دیگر است. این دامنه‌ی تأثیر بیانگر مسئولیت خطیر حکومت اسلامی و زمامداران است که هر آن‌چه حکم می‌نمایند مطابق با احکام و موازین الهی باشد.

بحث و نتیجه‌گیری

امر به معروف و نهی از منکر سازوکار پیش‌بینی شده برای تقویت حساسیت اجتماعی نسبت به گناه و لغزش است که در قرآن و روایات به‌عنوان یک فریضه و زمینه‌ساز احیای سایر فرایض از آن یاد شده است. با توجه به تقسیمات دینی از اعمال و رفتار انسان‌ها می‌توان امر به معروف را دعوت به انجام واجبات و مستحبات و نهی از منکر را بازداشتن از مکروهات و محرّمات تعریف نمود.

امر به معروف و نهی از منکر یک فریضه ضروری است و ضرورت آن از منظر آمران و ناهیان، از منظر مخاطب و از منظر اجتماع قابل بررسی می‌باشد. در خصوص ضرورت این فریضه از منظر آمران و ناهیان، باید گفت آنچه از سیاق آیات و روایات برمی‌آید این است که ضروری است افراد از ارتکاب گناه توسط دیگران غمگین شوند که اگر چنین نشود به مرور به ارتکاب آن راضی خواهند شد و اگر چنین شود به مرور از ارتکاب آن خوشحال می‌شوند و اگر چنین شود به مرور خود آن را مرتکب خواهند شد و این گونه است که گناه اشاعه می‌یابد. بدین ترتیب از این منظر امر به معروف و نهی از منکر ضروری است.

از منظر مخاطبان نیز امر به معروف و نهی از منکر، آنان را از اصرار بر گناه و تکرار آن و ارتکاب گناهان بزرگ‌تر باز می‌دارد. از منظر اجتماع نیز امر به معروف و نهی از منکر ضروری است؛ زیرا دیگران هم به گناه آلوده می‌شوند و گناه همگانی خواهد شد. در ضمن کیفر گناهان نیز همه جامعه را در بر می‌گیرد و به اصطلاح تر و خشک با یکدیگر خواهند سوخت.

اولویت‌هایی نیز برای امر به معروف و نهی از منکر تعیین شده است از جمله این که علما و دانشمندان برای اجرای این فریضه در اولویت هستند؛ چرا که در تشخیص معروف و منکر دقیق‌تر عمل می‌نمایند و به شیوه‌های امر به معروف و نهی از منکر تسلط بهتری دارند. در آموزه‌های دینی، الزامات و بایسته‌های ظریفی برای تأثیرگذاری هر چه بهتر این فریضه پیش‌بینی شده است. از جمله این که برای آمران به معروف و ناهیان از منکر، بصیرت، اخلاص و تواضع، سعه صدر و بردباری و حسن خلق و نرم‌خویی توصیه گردیده است. شیوه‌های پیش‌بینی شده برای انجام این فریضه الهی نیز که شامل جلوگیری عینی از ارتکاب گناه، تذکر لسانی در صورت عدم امکان جلوگیری و تنفر قلبی در صورت عدم امکان هر یک از موارد پیشین می‌شود، بیانگر دقت نظر و ضرورت آموزه‌های دینی در اجرای این فریضه است. حکومت اسلامی نیز که به تعبیری مهم‌ترین و مؤثرترین امر به معروف و ناهی از منکر محسوب می‌شود نقش به‌سزایی در به‌سازی محیط اجتماع و سوق دادن به سوی پرهیزکاری ایفا می‌نماید. زمامداران از یک سو الگوهای تأثیرگذار محسوب می‌شوند و از سوی دیگر مجری احکام و قوانین الهی هستند.

تعارض منافع

تعارض منافع وجود ندارد.

ORCID

Yaser Takfallah

Fatemeh Nazari

Saber Talebi

<http://orcid.org/0000-0002-2731-7185>

<http://orcid.org/0000-0002-2375-7095>

<https://orcid.org/0000-0003-2041-8319>

منابع

قرآن کریم

آمدی، عبدالواحد بن محمد تمیمی، (۱۴۲۹ ق) *غررالحکم و دررالکلم*، ایران/قم، دفتر تبلیغات اسلامی.

بابویه القمی، محمد بن علی، (۱۴۰۰ ق)، *الأمالی*، چاپ پنجم، بیروت، مؤسسه علمی.

پاینده، ابوالقاسم. (۱۳۸۶). *نهج الفصاحه*. چاپ دوم. قم. ناشر فراگفت.

تمیمی المغربي، نعمان بن محمد، (۱۳۸۹ ق). *دعائم الإسلام و ذکر الحلال و الحرام و القضايا و الأحکام*. تحقیق فیضی، آصف بن علی اصغر چاپ سوم. مصر. دار المعارف.

الأحكام. تحقیق فیضی، آصف بن علی اصغر چاپ سوم. مصر. دار المعارف.

حر العاملی، محمد بن الحسن، (۱۴۰۹ ق). *وسائل الشیعة*. چاپ اول. قم. مؤسسه آل البيت.

حرانی (ابن شعبه)، الحسن بن علی. (۱۴۰۴ ق). *تحف العقول عن آل الرسول*. تحقیق غفاری،

علی اکبر، چاپ دوم. قم. مؤسسه النشر الإسلامی.

حلی، محمد بن أحمد. (۱۴۰۸ ق). *مستطرفات السرائر* (النوادر). چاپ اول. قم. تحقیق مؤسسه الإمام

المهدی.

راغب اصفهانی، حسین بن محمد، (۱۴۰۴ ق) *مفردات الفاظ قرآن*، جلد اول، قم: نشر الکتب

زمخشری، جار الله محمود بن عم. *الکشاف عن حقائق التنزیل*. بیروت. دارالمعرفة. بی تا.

طبرسی، فضل بن الحسن. (۱۴۰۸ ق) *مجمع البیان فی تفسیر القرآن*. چاپ دوم. بیروت. دارالمعرفة.

طبرسی، علی بن الحسن. (۱۴۱۸ ق). *مشکاة الأنوار فی غرر الأخبار*. چاپ اول. قم. دار الحدیث.

طبرسی، لفضل بن الحسن. (۱۴۱۴ ق). *مکارم الأخلاق*. چاپ اول. قم. مؤسسه النشر الإسلامی.

طریحی، فخرالدین. (۱۴۰۸ ق). *مجمع البحرین*. چاپ دوم. تهران. مکتبه نشر الثقافة الإسلامیة.

طوسی، محمد بن الحسن، *الأمالی* (۱۴۱۴ ق). تحقیق مؤسسه البعثة، چاپ اول، قم، دار الثقافة.

طوسی، ابو جعفر محمد بن حسن، (۱۳۷۵) *الاقتصاد الهادی الی طریق الارشاد*، تهران: انتشارات

کتابخانه جامع چهل ستون

عاملی، زین الدین بن علی. *الروضه البهیة فی شرح المعه الدمشقیه*. چاپ دوم، قم، مرکز انتشارات

دفتر تبلیغات اسلامی

قرائتی، محسن. (۱۳۷۸). *امربه معروف و نهی از منکر*. چاپ نهم. قم. مرکز فرهنگی درس های از

قرآن.

قمی. محمد بن علی بن بابویه. (۱۴۰۰ ق). *الأمالی*. چاپ پنجم. بیروت. مؤسسه علمی.

کوفی الأهوازی، حسین بن سعید. بی تا. *انزهة*. قم. المطبعة العلمیة.

تقویت حساسیت اجتماعی نسبت به ارتکاب گناه در فریضه...؛ تکفلاح و همکاران | ۲۸۷

کلینی الرازی، محمد بن یعقوب. (۱۴۰۱ ق). *الکافی*. تحقیق غفاری، علی اکبر. چاپ چهارم. بیروت. دار صعب و دارالتعارف.

مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی. (۱۴۱۲ ق). *بحار الأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار*. چاپ اول. بیروت. دار احیاء التراث.

محمود، عادل. *لغت نامه قرآن کریم*. بی جا. بی تا
محمدی ری شهری، محمد. (۱۳۸۵). *میزان الحکمة*. چاپ اول. قم. دار الحدیث.
مصطفوی، حسن، (۱۴۱۶ ق). *التحقیق فی کلمات القرآن الکریم*. چاپ اول. تهران. سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

مصری الأنصاری، محمد بن مکرم. (۱۴۱۰ ق). *لسان العرب*. چاپ اول. بیروت. دار صادر
معتزلی، عبد الحمید بن محمد. (۱۳۸۷ ق). *شرح نهج البلاغه*. چاپ دوم. بیروت. دار احیاء التراث.

معین، محمد، فرهنگ فارسی، (۱۳۹۱) ج ۳، انتشارات امیر کبیر
مکارم شیرازی، ناصر، (۱۳۷۲)، *تفسیر نمونه*، چاپ بیست و نهم، تهران، دارالکتب الإسلامیة
منقری، نصرین مزاحم. (۱۳۸۲ ق). *وقعه صفین*. چاپ دوم. قم. مکتبه آیه الله المرعشی.
موسوی، محمد بن الحسین. (۱۳۷۸). *نهج البلاغه من کلام الإمام امیر المؤمنین (ع)*. چهاردهم. تهران. انتشارات علمی و فرهنگی.

نوری الطبرسی، حسین. (۱۴۰۷ ق). *مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل*. چاپ اول. قم. مؤسسه آل البيت.

نجفی، محمد حسن، (۱۳۷۴)، *جواهر الکلام فی شرح شرائع الاسلام*، تهران: دارالکتب الاسلامی
هواری، صلاح الدین. *المعجم الوسیط المدرسی*. بیروت. دار و مکتبه الهلال. بی تا

Reference

The Holy Quran

Amadi, Abdulwahid bin Mohammad Tamimi, (2008) *Gharral al-Hukm and Darr al-Kalam*, Iran/Qom, Islamic Propaganda Office. [in Arabic]

Ameli, Zainuddin bin Ali.(n.d). *Al-Rawda al-Bahiya in Sharh al-Ma'at al-Mashkiyyah*. Second edition, Qom, Islamic Propaganda Office Publishing Center. [in Persian]

Babouyeh al-Qami, Muhammad ibn Ali, (1979), *Al-Amali*, fifth edition, Beirut, Scientific Institute. [in Arabic]

Havari, Salah al-Din.(n.d). *al-Mu'jam Al-Usait al-Madrasi*. Beirut. Dar and al-Hilal school. [in Arabic]

Har al-Amili, Muhammad ibn al-Hassan, (1988). *Shiite means*. First Edition. Qom. Al Al Bayt Foundation. [in Persian]

- Harrani (Ibn Sha'bah), Al-Hasan bin Ali. (1983). *Tahf al-Aqool from the Messenger of Allah*. Research by Ghaffari, Ali Akbar, second edition. Qom. Al-Nashar al-Islami Foundation. [in Arabic]
- Hali, Mohammad bin Ahmad. (1987). *Mustafat Al-Raer (Al-Nawader)*. First Edition. Qom. Research by Imam Al-Mahdi Foundation. [in Arabic]
- Kofi Al-Ahwazi, Hossein bin Saeed.(n.d). *Al-Zahd*. Qom. Al-Mattabah Al-Alamiya. [in Persian]
- Kilini al-Razi, Mohammad bin Yaqoub. (1980). *Al-Kafi* Research by Ghaffari, Ali Akbar. fourth edition. Beirut. Dar Saab and Dar al-Taraif. [in Arabic]
- Majlisi, Mohammad Baqer bin Mohammad Taqi. (1991). *Bihar al-Anwar al-Jamaa Lederer Akhbar al-Imam al-Athar*. First Edition. Beirut. Revival of heritage. [in Arabic]
- Mahmoud, Adel.(n.d). *Dictionary of the Holy Quran*. no place.
- Mohammadi Rayshahri, Mohammad. (2006). *The amount of wisdom*. First Edition. Qom. Dar Hadith. [in Persian]
- Mustafavi, Hassan, (1995). *Researching the words of the Holy Qur'an*. First Edition. Tehran. Printing and Publishing Organization of the Ministry of Culture and Islamic Guidance.
- Masri al-Ansari, Muhammad ibn Mukarram. (1989). *Arabic language*. First Edition. Beirut. Issued. [in Arabic]
- Mu'tazili, Abdul Hamid bin Muhammad. (2008). *Description of Nahj al-Balagha*. second edition. Beirut. Revival of heritage.
- Moin, Mohammad, Farhang Farsi, (2011) Volume 3, Amir Kabir Publications. [in Persian]
- Makarem Shirazi, Nasser, (1993), *Sample Commentary*, 29th edition, Tehran, Darul-e-Kitab al-Islamiyya. [in Persian]
- Manqari, Nasr bin Mozam. (2003). *The scene of Safin*. second edition. Qom. School of Ayatollah al-Marashi. [in Persian]
- Mousavi, Muhammad ibn al-Hussein. (1999). *Nahj al-Balagha*, the words of Imam Amir al-Mu'minin (a.s.). the fourteenth Tehran. Scientific and cultural publications. [in Persian]
- Nouri al-Tabarsi, Hossein. (1986). *Mustadrak al-Wasail and Mustabt al-Masal*. First Edition. Qom. Al Al Bayt Foundation. [in Persian]
- Najafi, Mohammad Hassan, (1995), *Javaher al-Kalam fi Sharh Shar'e al-Islam*, Tehran: Dar al-Kitab al-Islami. [in Persian]
- Payandeh, Abulqasem. (2007). *Nahj al-Fasaha*. second edition. Qom. The publisher said. [in Arabic]
- Qaraeti, Mohsen. (1999). *Enjoining what is known and forbidding what is denied*. Ninth edition. Qom. Cultural center of lessons from the Quran. [in Persian]
- Qami Muhammad bin Ali bin Babuyeh. (1979). *Amali*. Fifth Edition. Beirut. Scientific institute. [in Arabic]

- Ragheb Esfahani, Hossein bin Muhammad, (1983). *The vocabulary of the Qur'an*, volume 1, Qom: Al-Kitab publication. [in Arabic]
- Tabarsi, Fazl bin al-Hassan. (1987) *Majma al-Bayan fi Tafsir al-Qur'an*. second edition. Beirut. Dar Al Marefa. [in Arabic]
- Tabarsi, Ali ibn al-Hassan. (1997). *The difficulty of Anwar in the news*. First Edition. Qom. Dar Hadith
- Tabarsi, Lafazl bin Al-Hassan. (1993). *Makaram al-Akhlaq*. First Edition. Qom. Al-Nashar al-Islami Foundation.
- Tarihi, Fakhreddin. (1987). *Bahrain Assembly*. second edition. Tehran. Islamic Culture Publishing House.
- Tusi, Muhammad ibn al-Hassan, Amali (1993). *Research of Al-Baath Institute*, first edition, Qom, Dar al-Tafaqah. [in Persian]
- Tousi, Abu Jaafar Mohammad bin Hassan, (1996). *El-Economics of Al-Hadi to Al-Tariq Al-Arshad*, Tehran: Forty Seton Jame Library Publications. [in Persian]
- Tamimi al-Maghrabi, Al-Nu'man ibn Muhammad, (2010). *The pillars of Islam and mention of the halal and haram, al-Qadaya and al-Ahkam*. Faizi's research, Asif bin Ali Asghar, third edition. Egypt. Encyclopedia [in Arabic]
- Zamakhshari, Jarullah Mahmud bin Am.(n.d). *Al-Kashaf on the facts of the descent*. Beirut. Dar Al Marefa.

استناد به این مقاله: تکفلاح، یاسر، نظری، فاطمه، طالبی، صابر. (۱۴۰۰). تقویت حساسیت اجتماعی نسبت به

ارتکاب گناه در فریضه امر به معروف و نهی از منکر، دو فصلنامه علمی سراج منیر، ۱۲(۴۲)، ۲۶۷-۲۸۹.

DOI: 10.22054/ajsm.2022.64551.1768

Seraje Monir is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

